

UDK 811.163.4'26(497.16)

811.163.4.09

Pregledni rad

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

adnancirgic@t-com.me

**DOPRINOS MILORADA NIKČEVIĆA
JEZIKOSLOVNOJ MONTENEGRISTICI**

Povodom 70-godišnjice života i 45-godišnjice naučnoga rada

Autor ovoga rada daje sintetički osvrt na jezikoslovni rad Milorada Nikčevića u području montenegriskog jezika. Bez namjere da ulazi u podrobniju interpretaciju pojedinih studija iz navedene oblasti, autor nastoji pokazati značaj Nikčevićeva rada na afirmaciji crnogorskoga jezika i njegovoj standardizaciji, kao i u izučavanju cjelokupne crnogorske književnojezičke baštine.

Ključne riječi: *Milorad Nikčević, filologija, montenegriska*

Jedan od najmlađih montenegriskih starije generacije, koja je utrla put formiranju crnogorske državne nezavisnosti i promociji i učvršćivanju svih elemenata crnogorskoga nacionalnog identiteta, jeste Milorad Nikčević. Ujedno on je bez sumnje najznačajniji crnogorski naučni radnik koji je radeći izvan domovine cio svoj radni vijek posvetio Crnoj Gori. Rad Milorada Nikčevića na proučavanju crnogorsko-hrvatskih veza bez premca je i među hrvatskim i među crnogorskim naučnim radnicima.

Milorad Nikčević rođen je 14. januara 1941. godine u Stubici (Pješivci), pokraj Nikšića. Osnovnu je školu završio u obližnjim Bogetićima, a gimnaziju u Nikšiću. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu diplomirao je jugoslavistiku i rusistiku. Zvanje magistra stekao je na Filozofskome fakultetu u Novom Sadu, a zvanje doktora nauka na Filološkome fakultetu u Beogradu, pod mentorstvom poznatoga historičara književnosti Jovana Deretića. Svoju vezanost za domovinu i njezinu književnost Milorad Nikčević iskazao je izborom teme i magistarskoga i doktorskoga rada. Tema magistarskoga rada bila je *Stefan Mitrov Ljubiša i Njegoš – uticaji i paralele* (1978), a doktorskoga *Crnogorska pripovijetka od 60-ih godina XIX vijeka do Prvoga svjet-*

skog rata (1985).¹ Milorad Nikčević je za svojega 45-godišnjeg rada obavljao razne funkcije i dužnosti – od srednjoškolskoga profesora do redovnoga univerzitetskog profesora u trajnome zvanju, što i danas jeste.²

Pored nekoliko stotina eseja i naučnih i stručnih radova Milorad Nikčević je autor i 16 knjiga³ te voditelj nekoliko naučnih projekata, među kojima je svakako najznačajniji međunarodni naučni projekat o crnogorsko-hrvatskim vjekovnim književnim, kulturnim i jezičkim vezama, koji uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske traje već deceniju i po. Milorad Nikčević je svojim montenegrističkim angažmanom u Hrvatskoj postao simbol borbe za crnogorski identitet. Gotovo da nema značajnijega projekta iz te oblasti a da on u njemu nije učestvovao. O tome ponajbolje svjedoči činjenica da je on 1995. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu utemeljio crnogorski studij *Montenegrina*, onda kad je i u Crnoj Gori bilo gotovo nezamislivo osnivanje takvoga studija. A koliko je taj studij značajan, dovoljno govori podatak da ni u današnjoj samostalnoj Crnoj Gori ne postoji univerzitetska jedinica toga tipa. Svojim projektima Milorad Nikčević okuplja veliki broj hrvatskih i crnogorskih naučnih i kulturnih radnika. A to je uspijevaao čak i u ratno doba, kad je Crna Gora u zajednici sa Srbijom učestvovala u agresiji na Republiku Hrvatsku. Tada je ideja o državnoj samostalnosti bila jeretička u Crnoj Gori. Toj „jeresi“ koja je osuđivala napade na Hrvatsku i ostale bivše jugoslovenske zemlje pripadao je i Milorad Nikčević. I

¹ I magistarski i doktorski rad, u izmijenjenome obliku, objavljeni su kao knjige, i to: magistarski pod naslovom *Transformacije i strukture*, ur. Ante Bežen, Zagreb, 1982, a doktorski pod naslovom *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti*, ur. Novo Vuković, Titograd, 1988.

² Detaljnije podatke o životu i rada Milorada Nikčevića videti u radu Milice Lukić: *Biobibliografija Milorada Nikčevića*, u knjizi: *Dnevnik čitanja jednog intelektualca. Književnokritička misao o djelu Milorada Nikčevića*, Zagreb – Osijek, 2006, str. 203–266.

³ *Literarne skice* (eseji), Osijek, 1979; *Transformacije i strukture* (književne i metodičke studije), Zagreb, 1982; *Ideje i paralele* (knjiž. ogledi i studije), Osijek, 1984; *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti*, Titograd, 1988; *Metodičko-problemske književne komunikacije*, Zagreb, 1991; *Hrvatski i crnogorski književni obzori* (studije), Zagreb, 1995; *Na civilizacijskim ishodištima* (studije), Osijek, 1999; *Prilog stoljetnim vezama Hrvatske i Crne Gore* (feljtoni), „Glas Slavonije“, Osijek, 1999; *Peroj između povijesnog i fikcijskog* (pub. članci), su/autor, Osijek, 2000; *Književna približavanja* (rasprave / eseji / prikazi), Osijek, 2001; *Odsjaji kultura* (Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima), (studije / intervjui), Zagreb, 2002; *Filološke rasprave* (Interkulturalni kontekst), Podgorica, 2002; *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004; *Perojski kulturnopovijesni mozaik*. Povijesno-kulturni presjek crnogorske enklave u Istri, Osijek – Podgorica, 2006; *Komparativna filološka odmjeravanja*, Cetinje – Osijek, 2006; *Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima*. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke kotorske, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH, CKD „Montenegro-Montenegrina“, ICJJ Vojislav Nikčević, Cetinje – Osijek, 2009.

u takvome vremenu on je uspio organizovati međunarodni naučni skup povodom pola milenijuma Crnojevića štamparije. Taj skup organizovan je u Zagrebu jer u ondašnjoj Crnoj Gori nije bilo moguće u okviru crnogorskoga kulturnoga konteksta proslavljati ni tako značajan događaj kao što je pola milenijuma nacionalne štamparije. Sve je to bilo izmješteno u srpski kulturni kontekst. Njegov se angažman na tome polju nije izmijenio ni u novim društvenim okolnostima osamostaljene Crne Gore. Godine 2009. organizovao je višednevni međunarodni naučni skup *Dani Ivana Mažuranića u Crnoj Gori* na kojemu je učestvovalo nekoliko desetina naučnih radnika iz cijeloga regiona i Evrope, a kao kruna cijele manifestacije podignut je spomenik Ivanu Mažuraniću ispred Centralne biblioteke „Đurđe Crnojević“ na Cetinju. Tako je Milorad Nikčević uspio ostvariti još jednu veliku ideju svojega brata Vojislava.

Pored Jovana Deretića, kao formalnoga mentora, Milorad Nikčević imao je mentora u svojem bratu. Iako nije bilo lako biti prepoznatljiv pored tako velikoga brata i baviti se istom naukom kojom i on, i premda se u svakom njegovu radu oseća mentorski duh Vojislava P. Nikčevića, Milorad je uspio izgraditi sasvim osoben naučni profil. Tu osobenost uočio je i akademik Stjepan Damjanović: „Nikčević je filolog koji ne mudruje u zrakopraznom prostoru: u njegovim tekstovima defiliraju pisci, kulturni radnici, djela i pojave. Nerijetko nas suočava s nepoznatim i slabije poznatim činjenicama, ali nema sumnje da ga veze najviše zanimaju.“⁴ Crnogorsko-hrvatske kulturne veze glavna su preokupacija Nikčevićeva u posljednjih 20 godina. To je posebno istakla i prof. dr. Milica Lukić, kao najbolji poznavalac njegova naučnog rada: „Onaj tko samo posljednje desetljeće prati njegov rad, mogao bi bez pretjerivanja utvrditi kako taj 'dobrovoljni crnogorski emigrant u Hrvatskoj' ili kako ga neki nazivaju 'najangažiraniji Crnogorac u cijeloj dijaspori', koristi svaku priliku (ili ne propušta nijednu) da bi progovorio o hrvatsko-crnogorskim i crnogorsko-hrvatskim vezama...“⁵

No mi ćemo se u ovome prilogu koncentrisati na samo jedno polje naučnoga rada Milorada Nikčevića – na jezikoslovnu montenegristikku. A u okviru nje bavio se Milorad Nikčević raznim problemima – od pitanja datiranja i lociranja *Marijinskoga jevanđelja* do kodifikacije savremenoga crnogorskog jezika. Jezikoslovni rad Milorada Nikčevića nastao je iz gole potrebe da crnogorski jezik što prije stekne status koji imaju ostala tri štokavska standardna jezika. Iako je primarno polje njegova naučnog rada književnopovijesna montenegristika i kulturološka montenegristika, gotovo da nema nijednoga skupa o crnogorskom jeziku na kojem on nije učestvovao. A na tim sku-

⁴ Stjepan Damjanović, „Izvorišta i mostovi zbližavanja“ u knjizi Milorada Nikčevića: *Na civilizacijskim ishodištima*, Osijek, 1999, 261–262.

⁵ Milica Lukić, „Most prijateljstva između Hrvatske i Crne Gore“, *Lučindan*, br. 6, Cetinje 2003, str. 6.

povima dokazivao je utemeljenost naučnih stavova o crnogorskom jeziku koje je u prvome redu zastupao njegov brat Vojislav P. Nikčević – utemeljivač savremene montenegrstike.

Doprinos Milorada Nikčevića crnogorskome jezikoslovlju najočitiji je u dvijema knjigama – jednoj čiji je sâm autor (*Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004) i drugoj koju je priredio, a čiji je autor hrvatski jezikoslovac Josip Ribarić (*O perojskom govoru*, Leksikografski prinosi, Građu prikupio i priredio Milorad Nikčević, Osijek, 2004) te u brojnim studijama, među kojima se posebno ističu ove:

- „Tvorački dometi jezika i stila crnogorske pripovijetke (1860–1918)“. U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 181–206;
- „Crnogorski književni jezik i perojski govor (na predlošku građe Josipa Ribarića)“. U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 207–232;
- „Glasovi, fonemi i grafemi *ś, ź i 3* u crnogorskome jeziku i konavoskom / dubrovačkom govoru hrvatskoga jezika“. U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 233–250;
- „Fonemi *ś, ź, 3, ć i đ* u crnogorskom jeziku (kritički osvrt na jedan prilog)“. U knjizi *Komparativna filološka odmjeravanja*, Osijek – Cetinje, 2006, str. 257–273;
- „Jagićevo izdanje Marijinskog evanđelja“. U knjizi *Komparativna filološka odmjeravanja*, Osijek – Cetinje, 2006, str. 313–335.

Dvije pomenute jezikoslovne knjige najbolje oslikavaju rad Milorada Nikčevića na polju afirmacije i izučavanja crnogorskoga jezika.

U prvoj knjizi ogleda se Milorad Nikčević – popularizator ideja svojega brata Vojislava i ostalih montenegrsta o neophodnosti kodifikacije crnogorskoga jezika i njegovoj službenoj upotrebi u Crnoj Gori. Ta knjiga prvenstveno sadrži stručne radove i eseje koje je on kontinuirano objavljivao u *Lučindanu*, glasilu Crnogorske pravoslavne crkve na Cetinju. U njoj je predočio ne samo značaj oficijelnoga uvođenja crnogorskoga jezika nego i probleme na koje nailaze crnogorska đeca koja odlaskom u školu moraju s crnogorskoga prelaziti na srpski jezik. Pored toga, kako je istakao jedan od recenzenata knjige Branimir Belaj, „Milorad Nikčević zauzima oštar stav prema višestoljetnom velikosrpskom jezičnom unitarizmu, a kako bi pokazao da sociolingvistički i društveno-politički činitelji nisu i jedini činitelji po kojima crnogorski narod zaslužuje svoj jezik nazivati crnogorskim jezikom“.⁶ Tom je knji-

⁶ Branimir Belaj, „Apologetika domovinskoga jezika“. U knjizi: Milorad Nikčević, *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004, str. 227.

gom Nikčević pokazao „kako je pravi popularizator znanosti kada situacija to od njega zahtijeva“.⁷

U drugoj se prepoznaje Nikčević kao vrstan filolog koji je znalački, uz pomoć ondašnje svoje asistentkinje Milice Lukić, priredio leksikografsku građu Josipa Ribarića o perojskome govoru. Ta građa je od nesagledivoga značaja za crnogorsko jezikoslovlje jer potiče iz govora crnogorskih iseljenika iz XVII vijeka, koji su u novoj sredini bolje sačuvali neke jezičke osobine no što je to slučaj u današnjoj Crnoj Gori. Ta je građa značajna ne samo za ispitivanje starine nekih crnogorskih jezičkih obilježja no i za komparativne analize jezika današnjih crnogorskih Perojaca s osobinama kraja iz kojeg su potekli. Neumornim radom Milorada Nikčevića ta je građa prestala čamiti rasuta u rukopisima i publikovanjem predložena stručnoj javnosti.

Malo je crnogorskih naučnih radnika i u Crnoj Gori s toliko staža u promociji i afirmaciji crnogorskoga jezika koliko ga ima Milorad Nikčević, koji već 50-ak godina stvara u hrvatskoj sredini. No hrvatska mu je sredina u tome mogla biti i podsticajna – jer su u Hrvatskoj crnogorski naučnici tradicionalno imali utočište. O njegovoj posvećenosti Crnoj Gori Milica Lukić zapisala je: „Iako životom odijeljen od svoje matične zemlje, Milorad Nikčević zapravo sve vrijeme živi u njezinu duhovnom prostoru, osjeća sve njezine trzaje kako one radosne, tako i one tegobne, i postaje njihovim glasnogovornikom *urbi et orbi*. Ne čini on ništa neobično, samo ide putem kojim se ići mora kada je u opasnosti opstojnost jednoga naroda, i to opstojnost iskazana jezikom, i na njemu se pridružuje svome bratu Vojislavu, zasigurno najvećem crnogorskom intelektualcu, *crnogorskome Gaju*, čiji su radovi (...) utrli put pravednoj borbi jednoga naroda za jezično i nacionalno osamostaljenje.“⁸

Citirani sud Milice Lukić u najkraćem opisuje cio montenegristički rad Milorada Nikčevića, naročito kad je u pitanju jezikoslovni dio toga rada. O tome ponajbolje svjedoče studije koje smo maloprije naveli. Sve one nastale su s istim ciljem – da se potkrijepe stavovi Vojislava P. Nikčevića i da se покаže da je jezik u Crnoj Gori crnogorski. U studiji „Glasovi, fonemi i grafemi *š, ž i z* u crnogorskome jeziku i konavoskom / dubrovačkom govoru hrvatskoga jezika“⁹ Milorad Nikčević nastoji potvrditi teze Radoslava Rotkovića, Vojislava P. Nikčevića i Stjepana Pantelića o polapskoj prapostojbini Crnogoraca i Dubrovčana, koju temelji na postojanju navedenih glasova u dubrovačko-konavoskome govoru i u crnogorskim govorima. S pozivom na stavove Stijepa Mijovića Kočana o nekadašnjem stanju pomenutih hrvatskih govora te na dijalektološku literaturu o crnogorskim govorima on ukazuje na

⁷ Milica Lukić, „Branič jezika crnogorskoga“. U knjizi: Milorad Nikčević, *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004, str. 12.

⁸ Isto, str. 9.

⁹ U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 233–250.

sličnost govornoga areala o kojemu je riječ, a zatim označava teritorije na koje su se rečeni glasovi prenijeli masovnim seobama stanovništva od kraja XV vijeka. Time potvrđuje tezu o autentičnosti tih glasova koji u Crnoj Gori i danas imaju opštu upotrebnu vrijednost i kao takvi zaslužuju da budu dio crnogorskoga jezičkog standarda. Njihovo današnje sporadično javljanje u necrnogorskim govorima samo je dokaz da ti glasovi u hrvatskome, srpskome i bosanskome jeziku „imaju stilogenu vrijednost“,¹⁰ za razliku od crnogorskoga jezika, da su oni stilski neutralni.

I rad *Crnogorski književni jezik i perojski govor (na predlošku građe Josipa Ribarića)*¹¹ nastao je sa sličnim ciljem – da pokaže da je jezik crnogorskih Perojaca crnogorski jezik i da taj jezik ne može predstavljati dijalekt srpskoga. Rezultatima do kojih je došao uporednom analizom tada još uvijek u cjelosti neobjavljena Ribarićeva rukopisa s nalazima o crmničkome govoru Branka Miletića Milorad Nikčević otkriva crnogorskoj dijalektologiji vrlo malo poznate podatke o osobinama perojskoga govora. A kad je označio markantne crnogorske jezičke osobine u tome govoru, koje su se očuvale uprkos viševjekovnome životu izvan zavičaja, opet je prešao na neophodnost njihova uvođenja u crnogorski jezički standard, onako kako je to zastupao njegov brat Vojislav, odnosno onako kako je to konačno nedavno prihvaćeno u zvaničnoj crnogorskoj jezičkoj normi.

Možda će se neka buduća pokoljenja pitati čemu toliko istrajavanje na dokazivanju nečega što bi se samo po sebi moralo podrazumijevati – da je jezik u Crnoj Gori crnogorski, odnosno da osobine toga jezika nijesu dijalektizmi u okviru srpskoga jezika. Možda bi se ko izvan Crne Gore i danas mogao to zapitati. No onaj koji zna koliki su bili tadašnji otpori uvođenju i kodifikaciji crnogorskoga jezika od strane zvaničnoga jezikoslovca u Crnoj Gori te koliki su i današnji otpori kodifikaciji toga jezika, čak i od strane onih koji rade na državnoj katedri za crnogorski jezik, mora cijeniti silne napore i Milorada Nikčevića i njegovih kolega, čiji je trud utro put priznavanju i standardizaciji crnogorskoga jezika. Taj je posao često morao biti više društveno-politički nego jezikoslovni. Filološkim argumentima vrlo su se često morali pretpostavljati društveni, politički i kulturološki. Stoga je ponekad i manjkalo vremena za filološke teme. No jedna od značajnih filoloških tema kojima se Milorad Nikčević bavio jeste pitanje datiranja i lociranja spomenika *Marijinsko jevanđelje*.¹² Donoseći na početku studije cio istorijat izučavanja spomenika o kojemu je riječ, Milorad Nikčević je pokazao ne samo da je u potpunosti upoznat s materijom kojom se bavi no i da se njegov jezikoslovni an-

¹⁰ U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 248.

¹¹ Isto, str. 207–232.

¹² Milorad Nikčević, „Jagićevo izdanje Marijinskog evanđelja“, *Komparativna filološka odmjerenja*, Osijek – Cetinje, 2006, str. 257–273.

gažman ne ograničava samo društveno-političkim i propagandnim radom na afirmaciji jezika crnogorskoga. Osnovna nesuglasica izučavalaca *Marijinsko-ga jevanđelja* jeste vrijeme i prostor njegova nastanka. I tu se Milorad Nikčević opet prije svega oslanja na rezultate Radoslava Rotkovića i Vojislava P. Nikčevića. Rotković je, pošavši od rezultata drugih slavista, postavio logičnu tezu: „A on (Vatroslav Jagić – prim. A. Č.) je pisao da je spomenuto jevanđelje nastalo južno od Bosne (ali ne u Dalmaciji), u svakom slučaju u štokavskom kraju (...). I tako smo sjeverno od Makedonije, ali bliže srpskim i hrvatskim krajevima, južno od Bosne, ali ne u Dalmaciji, smjestili jedan rukopis, ne primjećujući da se između tih granica Makedonije, Srbije, Bosne i Dalmacije nalazi upravo stara Zeta.“¹³ Tu Rotkovićevu tezu Milorad Nikčević provjerio je tekstološkom analizom spomenika i pokazao da se ona sa sigurnošću može prihvatiti. A zatim je posrednim putem – analizom ondašnjih kulturnih prilika – potvrdio i Nikčevićevu hipotezu da je to moglo biti samo u Kotoru kao ondašnjem kulturnom centru i to na razmeđu XII i XIII vijeka, a ne prije toga vremena.

U svojoj težnji da doprinese uspostavljanju nauke o crnogorskome jeziku i Milorad Nikčević, kao i ostali montenegrismi, imao je i protivnika i oponenta. Suviše je dugo u Crnoj Gori nametana svijest o arhaičnome, ruralnom ili – u najbolju ruku – pokrajinskome karakteru njezina jezika te o tome da obrazovani ljudi moraju govoriti u skladu s pravilima koja su uspostavljena Novosadskim dogovorom. Upravo je tu svijest Milorad Nikčević konstantno težio izmijeniti, zbog čega je ponekad bio meta nedoličnih napada u nekim novinskim tekstovima u Crnoj Gori. No takvim napisima ovom se prilikom nećemo baviti. Prihvatajući se prosvjetiteljske i emancipatorske uloge on je nerijetko morao prihvatiti i polemički ton u raspravama o crnogorskome jeziku. I upravo su nekolika njegova polemička teksta vrlo ubjedljivo pokazala neutemeljenost stavova s kojima polemish. U tome pogledu izdvajaju se dvije studije navedene na početku ovoga rada: „Tvorački dometi jezika i stila crnogorske pripovijetke (1860–1918)“¹⁴ i „Fonemi *ś, ź, 3, ć i đ* u crnogorskom jeziku (kritički osvrt na jedan prilog)“.¹⁵

Crnogorska pripovijetka u doba kralja Nikole svakako je područje u kojem se Milorad Nikčević bolje kreće no ijedan drugi montenegrismi. Ujedno to je bila i tema njegova doktorskoga rada, ali i područje koje je sintetički morao obraditi za *Istoriju crnogorske književnosti*. A baveći se time, uvidio je neutemeljenost zaključaka Branislava Ostojića, dugogodišnjega šefa državne katedre za srpski jezik koji je stvarao jezikoslovne kadrove u Crnoj

¹³ Radoslav Rotković, *Crnogorsko književno nasljeđe*, Titograd, 1976, str. 24.

¹⁴ U knjizi *Filološke rasprave*, Podgorica, 2002, str. 181–206.

¹⁵ U knjizi: *Komparativna filološka odmjerenja*, Osijek – Cetinje, 2006, str. 257–273.

Gori, o jeziku i stilu tih pripovjedača. U skladu s tradicionalističkim shvatanjima Ostojić je pripovjedače iz naznačenoga perioda tretirao kao regionalne pisce koji su se povodili s jedne strane za Vojislavom Ilićem, a s druge za Simom Milutinovićem, odnosno kraljem Nikolom. Tretirao ih je kao pisce „koji samo regionalno pripadaju Crnoj Gori, odnosno stvaralački koriste jezičke idiome pojedinih crnogorskih zona koji čine mozaičnu dijalektološku sliku srpskoga jezika u Crnoj Gori“¹⁶ – kako je to sažeto istakao Milorad Nikčević. A zatim je analizirajući jezik tih pripovjedača, ali i građu koju je sâm Ostojić naveo, Nikčević opovrgao Ostojićeve teze. To je posebno ubjedljivo učinio na primjeru tipične leksike pojedinih crnogorskih pripovjedača, koju je u toj studiji izložio. Već letimični pregled te leksike pokazuje da je riječ o autohtonome crnogorskom jezičkom izrazu koji se ne može dovoditi u vezu sa Simom Milutinovićem, a pogotovo ne s Vojislavom Ilićem. Poslije toga Nikčevićeva rada pitanje pripadnosti jezika i stila crnogorskih pripovjedača druge polovine XIX vijeka i početka XX stoljeća može se smatrati riješenim.

U drugoj polemičkoj studiji (povodom glasova *ś*, *ž*, *z*, *ć* i *đ*) Nikčevićev je ton znatno oštiji. Riječ je opsežnome osvrtu na prilog Draga Čupića o nepostojanju crnogorskoga jezika. Iako je svojevremeno u dijalektološkim raspravama i sâm Čupić glasove *ś* i *ž* tretirao kao foneme, u prilogu o kojemu je riječ zanemario je taj stav i stavio se (kao dugogodišnji direktor Instituta za srpski jezik SANU) u službu unitarne srpske jezičke politike koja je težila da obuhvati i Crnu Goru. Izdvojivši važnije stavove koje je Čupić u svojoj studiji iznio u prilog nepostojanju crnogorskoga jezika, a prije svega nefonemsku prirodu glasova *ś* i *ž*, Milorad Nikčević je na osnovu postojeće bogate dijalektološke literature o crnogorskome jeziku argumentovano odbacio svaki njegov stav. U toj studiji pokazao se ne samo kao dobar polemičar, nego i kao vrstan poznavalac crnogorske dijalektologije. Kao što je pitanje uticaja i jezičke pripadnosti crnogorskih pripovjedača iz doba kralja Nikole riješeno studijom o kojoj je maloprije bilo zborna, tako je i ovom studijom Nikčević stavio tačku na pitanje neophodnosti uvođenja fonema *ś* i *ž* u crnogorski standardni jezik. Osim toga razjasnio je u čemu se razlikuje njihov status u Crnoj Gori od statusa tih fonema na ostalome štokavskom prostoru, odnosno zašto se oni u Crnoj Gori ne mogu tretirati kao dijalektalni glasovi. A o utemeljenosti stavova koje u toj studiji iznio dovoljno govori i podatak da na polemiku nikad nije dobio odgovor ni od Čupića niti od kojega drugog srpskog jezikoslovca.¹⁷

¹⁶ U knjizi: *Komparativna filološka odmjeravanja*, Osijek – Cetinje, 2006, str. 189.

¹⁷ Oštrina Nikčevićeva polemičkoga tona posebno je dolazila do izražaja u novinskim tekstovima u kojima se obračunavao s neprimjerenim napadima i na sebe i na crnogorski jezik. U tim tekstovima nije morao ispunjavati zahtjeve koji se podrazumijevaju u naučnim tekstovima, pa je nerijetko izrugivao neznanje i zle namjere svojim oponentima.

Prateći budno razvoj jezičkoga pitanja u Crnoj Gori, naročito poslije oficijelnoga priznanja crnogorskoga jezika (u Ustavu CG), Milorad Nikčević je oštro kritikovao opstrukciju standardizacije crnogorskoga jezika od strane profesora Studijskoga programa za crnogorski jezik Filozofskoga fakulteta u Nikšiću, naročito Rajke Glušice i Tatjane Bečanović, koje su bile članice Savjeta za standardizaciju crnogorskoga jezika.¹⁸ Veliki dio crnogorskih kulturnih radnika kao da se držao po strani spora koji je izbio oko standardizacije crnogorskoga jezika – da li crnogorski jezik treba da bude standardizovan u skladu s osobinama jezika u Crnoj Gori ili da se pod crnogorskim imenom inferiorno zadrži postojeća srpska ijekavska norma uz neznatne izmjene. Svoj udio u razrješenju toga spora Nikčević je dao britkom kritikom stavova koje su rečene dvije članice Savjeta iznosile, ne ustežući se da im javno pokaže kako sopstvene komplekse inferiornosti pokušavaju nametnuti kao zvanični jezikoslovni stav.

Iako smo se u ovome sintetičkom osvrtu ograničili na svega nekoliko jezikoslovnih studija Milorada Nikčevića iz oblasti montenegristike, njegov se rad na tome polju njima ne ograničava. Namjera nam i nije bila da pružimo detaljniju analizu tih studija, već da ukažemo i na tu oblast njegova naučnog bavljenja o kojoj se manje zna jer je nerijetko ostajala u sjenci njegova književnopovijesnoga i kulturološkoga rada. No Nikčevićev doprinos jezikoslovnoj montenegristici nije samo u studijama i polemikama o crnogorskom jeziku. Ništa manje nije značajan jedan drugi vid borbe za afirmaciju crnogorskih književnih i jezičkih vrijednosti. A to se ogleda prije svega u njegovoj sposobnosti da okupi veliki broj značajnih stvaralaca iz Hrvatske i izvan nje na gotovo svim naučnim skupovima na kojima se davao doprinos izučavanju crnogorske književno-jezičke baštine, kao i na stvaranju svijesti o crnogorskom jeziku u slavističkim centrima u Hrvatskoj i drugim slovenskim zemljama. Što je veliki broj hrvatskih jezikoslovaca upoznat s problemima crnogorskoga jezika i što je veliki broj njih dao značajan doprinos raz-

To je znao činio i samim naslovima, kao npr. „Psiho(lingvističke) skarednosti“, *Vijesti*, Art, 19. maj 2007, str. XIV, ili: „Lingvističke skarednosti“, *Vijesti*, 9. jul 2009, str. 15. I u jednome i u drugom slučaju riječ je o prikazima knjiga (u prvome slučaju knjige Jelice Stojanović i Drage Bojović *Srpski jezik između istine i obmane*, Nikšić, 2006, a u drugome slučaju riječ je o knjizi razgovora s Dragom Ćupićem – Ljubiša Raković Koželjac, *Jezik naš nasušni. Razgovor s dr Dragom Ćupićem*, Književna zadruga Srpskog narodnog vijeća Crne Gore, Podgorica, 2009) koje su protiv crnogorskoga jezika objavljene u Crnoj Gori. Iako udaljen prostorno od Crne Gore, Milorad Nikčević nije propustio da adekvatno odgovori na neutemeljene stavove i često nevaspitane izjave autora knjiga o kojima je riječ.

¹⁸ Milorad Nikčević, „Pogledi i refleksije o crnogorskom jeziku (u svjetlosti kodifikacije)“, *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, br. 3, Cetinje, 2009, str. 115–122.

rješavanju tih problema – svakako je i zasluga Milorada Nikčevića. A posebna je njegova zasluga u stvaranju i selekciji uzornoga kadra, koji već uveliko daje doprinos montenegristici. O tome posebno svjedoče studije njegovih doskorašnjih asistenata – Milice Lukić i Jakova Sabljica – koje je uputio i na crnogorske teme. Zahvaljujući tome crnogorski će jezik i književnost još dugo imati vrijednih proučavalaca i u okruženju, prije svega u Hrvatskoj.

Literatura

- Belaj, Branimir. – „Apologetika domovinskoga jezika“. U knjizi: Milorad Nikčević, *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004.
- Damjanović, Stjepan. – „Izvorišta i mostovi zbližavanja“. U knjizi Milorada Nikčevića: *Na civilizacijskim ishodištima*, Osijek, 1999, 261–262.
- Lukić, Milica. – „Biobibliografija Milorada Nikčevića“. U knjizi: *Dnevnik čitanja jednog intelektualca. Književnokritička misao o djelu Milorada Nikčevića*, Zagreb – Osijek, 2006, str. 203–266.
- Lukić, Milica. – „Branič jezika crnogorskoga“. U knjizi: Milorad Nikčević, *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004.
- Lukić, Milica. – „Most prijateljstva između Hrvatske i Crne Gore“, *Lučindan*, br. 6, Cetinje, 2003, str. 6.
- Nikčević, Milorad. – „Pogledi i refleksije o crnogorskom jeziku (u svjetlosti kodifikacije)“, *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, br. 3, Cetinje, 2009, str. 115–122.
- Nikčević, Milorad. – *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004.
- Nikčević, Milorad. – *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti*, Titograd, 1988.
- Nikčević, Milorad. – *Filološke rasprave (Interkulturalni kontekst)*, Podgorica, 2002.
- Nikčević, Milorad. – *Hrvatski i crnogorski književni obzori*, Zagreb, 1995.
- Nikčević, Milorad. – *Ideje i paralele (knjiž. ogledi i studije)*, Osijek, 1984.
- Nikčević, Milorad. – *Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke kotorske*, Cetinje – Osijek, 2009.
- Nikčević, Milorad. – *Književna približavanja (rasprave / eseji / priказi)*, Osijek, 2001.
- Nikčević, Milorad. – *Komparativna filološka odmjerenja*, Cetinje – Osijek, 2006.
- Nikčević, Milorad. – „Lingvističke skarednosti“, *Vijesti*, 9. jul 2009, Podgorica, str. 15.

- Nikčević, Milorad. – „Literarne skice (eseji)“, Osijek, 1979.
- Nikčević, Milorad. – *Metodičko-problemske književne komunikacije*, Zagreb, 1991.
- Nikčević, Milorad. – *Na civilizacijskim ishodištima (studije)*, Osijek, 1999.
- Nikčević, Milorad. – *Odsjaji kultura (Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima)*, (studije/ intervjui), Zagreb, 2002.
- Nikčević, Milorad. – *Peroj između povijesnog i fikcijskog* (pub. članci), su/autor, Osijek, 2000.
- Nikčević, Milorad. – *Perojski kulturnopovijesni mozaik. Povijesno-kulturni presjek crnogorske enklave u Istri*, Osijek – Podgorica, 2006.
- Nikčević, Milorad. – „Prilog stoljetnim vezama Hrvatske i Crne Gore“ (feljtoni), *Glas Slavonije*, Osijek, 1999.
- Nikčević, Milorad. – „Psiho(lingvističke) skarednosti“, *Vijesti*, Art, 19. maj 2007, Podgorica, str. XIV.
- Nikčević, Milorad. – *Transformacije i strukture*, Zagreb, 1982.
- Rajković Koželjac, Ljubiša. – *Jezik naš nasušni. Razgovor s dr Dragom Ćupićem*, Podgorica, 2009.
- Rotković, Radoslav. – *Crnogorsko književno nasljeđe*, Titograd, 1976.
- Stojanović, Jelica & Bojović, Draga. – *Srpski jezik između istine i obmane*, Nikšić, 2006.

Adnan ČIRGIĆ

MILORAD NIKČEVIĆ'S CONTRIBUTION TO MONTENEGRISTICS Marking the 70th anniversary of life and 45th anniversary of scientific work

The Author of this paper gives a synthetic overview of the linguistic work of Milorad Nikčević in the field of Montenegristics. Without any intention to conduct a thorough analysis of particular studies from the field, the Author emphasizes significance of Nikčević's work on affirmation of Montenegrin Language and its standardization, as well as in terms of studying the Montenegrin literary-linguistic heritage.

Key words: *Milorad Nikčević, philology, Montenegristics*